

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 395

**Finanse i rachunkowość
na rzecz zrównoważonego rozwoju –
odpowiedzialność, etyka, stabilność finansowa
Tom 1. Finanse**

Redaktorzy naukowci
Grażyna Borys
Robert Kurek

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kozuchowska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Magdalena Kot
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-519-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120
53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl
Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Joanna Antczak: Wpływ opłat środowiskowych na wyniki przedsiębiorstwa.....	11
Bartosz Bartniczak: Możliwości wykorzystania instrumentów zwrotnych w projektach z zakresu gospodarki odpadami.....	21
Sylwia Bożek, Beata Dubiel: Realizacja ryzyka nadzwyczajnego a kompensata jego skutków przez ubezpieczenie.....	30
Dorota Burzyńska: Zrównoważona gospodarka wodna na przykładzie metropolii paryskiej.....	42
Iwona Dorota Czechowska: Poszukiwanie rzetelności w kontekście kodeksów zawodowych na przykładzie sektora bankowego.....	53
Karolina Daszyńska-Żygadło, Bożena Ryszawska: Rola społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w <i>sustainability transition</i>	62
Anna Dąbkowska: Udział kredytu bankowego w finansowaniu małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce i w Niemczech.....	73
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Wybrane aspekty CSR na rynku finansowym. Wyniki badań na reprezentatywnej próbie polskiego społeczeństwa.....	84
Małgorzata Gorzalczyńska-Koczkodaj: Dysfunkcje systemu sprawozdawczości w jednostkach sektora finansów publicznych.....	94
Renata J. Jedlińska: Wpływ gospodarki wirtualnej na gospodarkę realną – wybrane zagadnienia.....	104
Szymon Kasproski: Kontrola zasadności pobierania świadczeń w razie choroby i macierzyństwa w polskim systemie ubezpieczeń społecznych w latach 2005–2013.....	117
Lidia Kłos: Źródła finansowania ochrony środowiska w Polsce.....	129
Magdalena Kogut-Jaworska: Problem nadmiernego zadłużania się jednostek samorządu terytorialnego w Polsce wobec wyzwań rozwojowych w nowej perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2014–2020.....	139
Jan Koleśnik: Postkryzysowe narzędzia analizy nadzorczej a poziom bezpieczeństwa europejskiego systemu bankowego.....	149
Bożena Kołosowska, Agnieszka Huterska: Wykupy obligacji korporacyjnych na rynku Catalyst w latach 2013–2014 – na przykładzie obligacji deweloperskich.....	158
Jolanta Korkosz-Gębska: Wspieranie i promocja innowacji ekologicznych na przykładzie województwa lubelskiego.....	168

Andrzej Koza: System kwotowy a zatrudnienie osób niepełnosprawnych w Czechach i w Polsce	178
Wojciech Krawiec: Inwestowanie zaangażowane społecznie jako forma realizacji koncepcji SRI	190
Danuta Król: Wybrane instrumenty wspierania rozwoju lokalnego	201
Barbara Kryk: ERES jako wyraz rangi środowiska naturalnego w statystyce publicznej	210
Robert Kurek: Bitcoin a ekonomiczne funkcje pieniądza	219
Elwira Leśna-Wierszółowicz: Istota nadzoru nad otwartymi funduszami emerytalnymi w Polsce	229
Irena Łącka: Problemy oceny efektywności podmiotów ekonomii społecznej	241
Ewa Mazur-Wierzbicka: Nakłady inwestycyjne w ochronie środowiska w Polsce	252
Jarosław Pawłowski: Ekorating telefonów komórkowych	263
Tomasz Potocki: Instytucjonalne uwarunkowania i mechanizmy podnoszenia świadomości finansowej	274
Adriana Przybyszewska: Zagrożenia i grupy ryzyka współczesnych mikro-finansów	286
Ewa Spigarska: Opłata za gospodarowanie odpadami jako dochód gminy....	297
Błażej Suproń: Wpływ elektronicznego systemu poboru opłat drogowych na inwestycje przedsiębiorstw na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	307
Magdalena Swacha-Lech: Problem świadomości finansowej w kontekście gromadzenia oszczędności emerytalnych	317
Marta Szaja: Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju a planowanie przestrzenne na szczeblu lokalnym	331
Marek W. Szewczyk: Przestrzenne zróżnicowanie rozwoju ekonomicznego powiatów województwa lubelskiego	342
Magdalena Ślebocka: Finansowy aspekt koncepcji rewitalizacji miast w świetle założeń do projektu ustawy o rewitalizacji	355
Aneta Tylman: Rewitalizacja jako kluczowy aspekt polityki finansowania i rozwoju zrównoważonego miast	364
Stanisław Wieteska: Emisja dwutlenku węgla przez pojazdy mechaniczne jako element zewnętrznych kosztów transportu drogowego w Polsce.....	372
Rafał Wilczyński: Znaczenie struktury właścicielskiej spółek publicznych dla rozwoju polskiego rynku kapitałowego w latach 2008–2012	386
Andrzej Wołoszyn, Romana Głowicka-Wołoszyn: Nierówności dochodowe gospodarstw domowych w Polsce w kontekście zrównoważonego rozwoju	396
Justyna Zabawa: Ekologiczne wyzwania współczesnej bankowości – przypadek grupy Deutsche Bank	408
Agnieszka Żołądkiewicz: Ekogospodarka w działalności banków jako przejaw koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu	418

Summaries

Joanna Antczak: Impact of environmental fees on company's financial results	11
Bartosz Bartniczak: The ability to use repayable instruments in projects relating to waste management.....	21
Sylwia Bożek, Beata Dubiel: Materialization of the exceptional risk vs. compensation of its effects by insurance.....	30
Dorota Burzyńska: Sustainable water management on the example of Paris Metropolis.....	42
Iwona Dorota Czechowska: The search for fairness in the context of professional codes on the example of the banking sector.....	53
Karolina Daszyński-Żygadlo, Bożena Ryszawska: The role of corporate social responsibility in <i>sustainability transition</i>	62
Anna Dąbkowska: The share of bank credit as sources of SMEs financing in Poland and in Germany	73
Leszek Dziawgo, Danuta Dziawgo: Selected aspects of CSR in the financial market – survey results on a representative sample of Polish society.....	84
Małgorzata Gorzalczyńska-Koczkodaj: Dysfunctions of the reporting system in public finance sector units	94
Renata J. Jedlińska: The effect of virtual economy on the real economy – selected issues.....	104
Szymon Kasprowski: The inspection of legitimate receiving of benefits in case of sickness and maternity in the Polish social insurance system in the years 2005–2013.....	117
Lidia Klos: Sources of financing the environmental protection in Poland.....	129
Magdalena Kogut-Jaworska: Problems of excessive indebtedness of self-government units in Poland in the context of rising challenges for development in the European Union's financial perspective for 2014–2020.....	139
Jan Koleśnik: Post-crisis tools of the supervisory review process vs. the level of safety of the European banking system.....	149
Bożena Kołosowska, Agnieszka Huterska: Corporate bond redemption on the Catalyst market in the years 2013–2014 – the example of the property developers bonds	158
Jolanta Korkosz-Gębska: Supporting and promotion of eco-innovations based on The Lubelskie Voivodeship	168
Andrzej Koza: Quota scheme vs. employment of people with disabilities in The Czech Republic and Poland.....	178
Wojciech Krawiec: Impact investing as a form of the realization of SRI conception.....	190
Danuta Król: Some local development support tools	201

Barbara Kryk: EEEA as evidence for the importance of the natural environment in public statistics	210
Robert Kurek: Bitcoin vs. economic functions of money	219
Elwira Leśna-Wierszółowicz: The essence of supervision of open pension funds in Poland	229
Irena Łącka: Problems of effectiveness evaluation of social economy entities	241
Ewa Mazur-Wierzbicka: Investment outlays in the environmental protection in Poland	252
Jarosław Pawłowski: Eco rating of mobile phones	263
Tomasz Potocki: Institutional conditions and mechanisms which improve the level of financial capabilities	274
Adriana Przybyszewska: Hazards and risk groups of modern microfinance	286
Ewa Spigarska: Fee for waste management as an income of a commune	297
Błażej Suproń: Influence of electronic road toll collection system on business investments on the example of The West Pomeranian Voivodeship	307
Magdalena Swacha-Lech: The problem of financial awareness in the context of gathering of retirement savings	317
Marta Szaja: The realisation of sustainable development concept vs. local-level spatial planning	331
Marek W. Szewczyk: Spatial diversity of economic development of poviats of The Lubelskie Voivodeship	342
Magdalena Ślebocka: Financial aspect of the concept of urban renewal in the light of the objectives of the project of Revitalization Act	355
Aneta Tylman: Revitalization as the key aspect of the financing and urban sustainable development policy	364
Stanisław Wieteska: Carbon dioxide emissions by motor vehicles as part of the external costs of road transport in Poland	372
Rafał Wilczyński: Significance of public companies ownership structure for Polish capital market development in the years 2008–2012	386
Andrzej Wołoszyn, Romana Głowicka-Wołoszyn: Income inequality of Polish households in the context of sustainable development	396
Justyna Zabawa: Environmental challenges of contemporary banking – the case of Deutsche Bank Group	408
Agnieszka Żołądkiewicz: Ecomanagement in the activities of banks as a manifestation of the concept of corporate social responsibility	418

Magdalena Swacha-Lech

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
e-mail: magdalena.swacha-lech@ue.wroc.pl

PROBLEM ŚWIADOMOŚCI FINANSOWEJ W KONTEKŚCIE GROMADZENIA OSZCZĘDNOŚCI EMERYTALNYCH

THE PROBLEM OF FINANCIAL AWARENESS IN THE CONTEXT OF GATHERING OF RETIREMENT SAVINGS

DOI: 10.15611/pn.2015.395.30

Streszczenie: Wyniki badań własnych przeprowadzonych we współpracy z IIBR w okresie 27 lutego–1 marca 2013 r. ukazują, iż tylko 9% badanych Polaków gromadzi dobrowolne oszczędności emerytalne. Wśród osób, które posiadają jakiekolwiek oszczędności, dominują te, które kierują się motywem zapobiegawczości. Cel gromadzonych oszczędności w tym przypadku stanowi zatem zabezpieczenie przed nieprzewidywanymi zdarzeniami o negatywnym charakterze, które mogą wywierać wpływ na sytuację finansową gospodarstwa domowego. W ten sposób badani zaspokajają potrzebę bezpieczeństwa, która jawi się jako potrzeba pierwszego rzędu i dopiero po jej zaspokojeniu gospodarstwa domowe będą skłonne do podejmowania działań zmierzających do zaspokojenia innych potrzeb. Tymczasem analiza wydolności systemu emerytalnego w kontekście sytuacji demograficznej, wysokości oczekiwanych świadczeń skłania do refleksji nad koniecznością gromadzenia dodatkowych oszczędności emerytalnych. Oszczędzanie, oznaczające odroczenie konsumpcji, często wiąże się z poczuciem rezygnacji z bieżącej przyjemności, rodzi poczucie wyrzeczeń. W obliczu inercji, krótkowzroczności, tendencji do unikania strat rodzi się skłonność jednostek do koncentracji na kosztach związanych z oszczędzaniem i niedoceniaania przyszłych korzyści. Celem niniejszego artykułu stało się zatem ukazanie konieczności skutecznego kreowania świadomości finansowej Polaków w zakresie długoterminowego zarządzania finansami osobistymi, uwzględniającego również okres po zakończeniu aktywności zawodowej. W artykule wykorzystano metodę opisową, analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metody statystyczne. Dane empiryczne zgromadzono na podstawie badania zrealizowanego metodą CAWI (*Computer Assisted Web Interview*) na próbie 1000 osób we współpracy z Interaktywnym Instytutem Badań Rynkowych (IIBR).

Słowa kluczowe: świadomość finansowa, oszczędzanie, gromadzenie oszczędności emerytalnych, inklinacje behawioralne, problemy demograficzne.

Summary: The outcomes of own research carried out in cooperation with IIBR between 27.02.2013 and 1.03.2013 among the Polish show that only 9% of them save money for their

retirement. Among the people who have accumulated some savings the biggest number is constituted by those who are driven by a precautionary motive. The saving goal in this case is to be protected against unpredictable negative incidents which can influence the financial situation of a household. In this way the examined people satisfy the safety needs, which is the most important need and only after satisfying it the households will tend to satisfy other needs. The analysis of retirement system efficiency in the context of demographic situation, the amount of expected benefits provoke the thought on the necessity for additional retirement savings. The saving which is understood as postponing of consumption, often connected with the sense of giving up current pleasures, causes the sense of resignation. Facing inertia, myopia and loss aversion result in an inclination of individuals to concentrate on the costs connected with saving and to underestimate possible benefits. The complexity of retirement saving decisions, its long-term consequences hamper planning and accomplishing this task. The aim of this paper is to show the necessity of effective creation of financial awareness of the Polish referring to long-term personal finance management, including also the period after getting retired.

Keywords: financial awareness, saving, retirement savings gathering, behavioral inclinations, demographic problems.

1. Wstęp

Wyniki badań własnych przeprowadzonych we współpracy z IIBR w okresie 27 lutego–1 marca 2013 r. ukazują, iż tylko 9% badanych Polaków gromadzi dobrowolne oszczędności emerytalne. Wśród osób, które posiadają jakiegokolwiek oszczędności, dominują te, które kierują się motywem zapobiegawczości. Cel gromadzonych oszczędności w tym przypadku stanowi zatem zabezpieczenie przed nieprzewidywanymi zdarzeniami o negatywnym charakterze, które mogą wywierać wpływ na sytuację finansową gospodarstwa domowego. W ten sposób badani zaspokajają potrzebę bezpieczeństwa, która jawi się jako potrzeba pierwszego rzędu, i dopiero po jej zaspokojeniu gospodarstwa domowe będą skłonne do podejmowania działań zmierzających do zaspokojenia innych potrzeb (szerzej: [Swacha-Lech 2013]).

Tymczasem analiza wydolności systemu emerytalnego skłania do refleksji nad koniecznością gromadzenia dodatkowych oszczędności emerytalnych. Niewątpliwie silny wpływ na przyszłość odnosząca się do efektywności finansów publicznych, wydolności systemu emerytalnego, kształtowania się wysokości emerytur, a co za tym idzie jakości życia Polaków po zakończeniu okresu aktywności zawodowej ma sytuacja demograficzna Polski. Występujący obecnie proces starzenia się społeczeństwa implikuje tymczasem negatywne zmiany w strukturze społeczeństwa, a niekorzystny charakter prognoz w tym zakresie utwierdza w przekonaniu, iż zmiany te będą się pogłębiać w kolejnych latach. Wydaje się zatem, iż w kontekście bieżących i przyszłych problemów demograficznych obawy dotyczące wydolności systemu emerytalnego, finansów publicznych, szacowanej wysokości przyszłych świadczeń emerytalnych rodzą szczególne okoliczności dla konieczności podejmowania świa-

domych decyzji w zakresie gromadzenia dodatkowych środków z przeznaczeniem na przyszłą emeryturę.

Oszczędzanie, oznaczające odroczenie konsumpcji, często wiąże się z poczuciem rezygnacji z bieżącej przyjemności, rodzi poczucie wyrzeczeń. W obliczu inercji, krótkowzroczności, tendencji do unikania strat rodzi się skłonność jednostek do koncentracji na kosztach związanych z oszczędzaniem i niedoceniają przyszłych korzyści. Decyzje o gromadzeniu oszczędności emerytalnych jawią się tymczasem jako decyzje szczególnie trudne, złożone, rodzące poważne implikacje dla przyszłości Polaków.

Celem niniejszego artykułu stało się zatem ukazanie konieczności skutecznego kreowania świadomości finansowej Polaków w zakresie długoterminowego zarządzania finansami osobistymi, uwzględniającego również okres po zakończeniu aktywności zawodowej. W artykule wykorzystano metodę opisową, metodę analizy i krytyki piśmiennictwa oraz metody statystyczne. Dane empiryczne zgromadzono na podstawie badania zrealizowanego metodą CAWI (*Computer Assisted Web Interview*) na próbie 1000 osób we współpracy z Interaktywnym Instytutem Badań Rynkowych (IIBR).

2. Sytuacja demograficzna – obawy o wydolność systemu emerytalnego

Wśród zjawisk demograficznych, które w największym stopniu wpływają na sytuację dotyczącą funkcjonowania systemu emerytalnego, należy wskazać zmniejszenie się liczby urodzeń oraz wydłużanie się trwania życia. Niepokojące tendencje w odniesieniu do liczby urodzeń żywych prezentuje tab. 1.

Obserwowany od 2004 do 2009 r. wzrost liczby urodzeń tłumaczony jest jako efekt urodzeń „odłożonych”, będących wynikiem przesunięcia się wieku rodzenia kobiet z lat 70. (okres wzrostu urodzeń) i 80. (okres wyżu demograficznego) XX w. [GUS 2014, *Podstawowe informacje...*]. Pozostałe lata zaprezentowane w tabeli, zarówno przed okresem 2004–2009, jak i po nim, cechują się natomiast wyraźnym spadkiem analizowanej wielkości. Dane zawarte w dokumencie *Prognoza ludności na lata 2014–2050* dowodzą, iż tendencja ta będzie się utrzymywała w kolejnych latach. W dokumencie zawarto cztery różne scenariusze liczby urodzeń (wariant niski, średni, wysoki i bardzo wysoki). Zgodnie z najbardziej prawdopodobnym scenariuszem (wariant średni) w roku 2015 urodzi się 353 909 dzieci, a w roku 2025 – 310 802. Za kolejne dziesięć lat liczba urodzeń zmniejszy się o 36 699 (do poziomu 274 103), a w 2045 wyniesie 268 851. W okresie od 2015 do 2050 r. prognozuje się spadek liczby urodzeń o 99 165 [GUS 2014, *Prognoza...*].

Jako główne determinanty zmniejszającej się liczby urodzeń w Polsce wyłaniają się:

- wydłużony czas niezbędny do zdobycia pożądanego poziomu wykształcenia oraz większa aktywność zawodowa kobiet, a co za tym idzie podwyższenie

średniego wieku urodzenia pierwszego dziecka (z 22,7 roku życia w 1990 do 27,2 roku życia w 2013 r.),

Tabela 1. Liczba urodzeń żywych oraz przyrost naturalny wybranych w latach (w tysiącach)

Rok	Liczba urodzeń żywych	Przyrost naturalny
1980	695,8	342,6
1990	547,7	157,4
2000	378,3	10,3
2001	368,2	5,0
2002	353,8	-5,7
2003	351,1	-14,1
2004	356,1	-7,4
2005	364,4	-3,9
2006	374,2	4,5
2007	387,9	10,7
2008	414,5	35,1
2009	417,6	32,7
2010	413,3	34,8
2011	388,4	12,9
2012	386,3	1,5
2013	369,6	-17,7

Źródło: [GUS, 2014, Roczniki..., s. 30–32].

- poczucie braku stabilizacji w odniesieniu do sytuacji ekonomicznej (w 2013 r. 73,25% ogólnej liczby urodzeń żywych stanowiły porody kobiet pracujących),
- wzrost liczby osób niebędących w związkach partnerskich (singli) oraz osób pozostających w związkach nieformalnych,
- promowany model rodziny (według sondażu przeprowadzonego przez Eurobarometr w 2011 r. nadal najpopularniejszym modelem rodziny w Polsce pozostaje rodzina z dwójką dzieci [GUS 2014, *Prognoza...*]),
- polityka społeczna państwa.

Istotnych informacji o sytuacji demograficznej dostarcza także wskaźnik dzietności kobiet, który informuje o tym, czy w danym roku osiągnięta jest zastępowalność pokoleń. Wskaźnik ten oznacza przeciętną liczbę dzieci, które urodziłaby kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego (15–49 lat), przy założeniu, że intensywność urodzeń dla poszczególnych faz tego okresu byłaby równa intensywności obserwowanej wśród kobiet dla danego roku. Jako optymalną wartość wskaźnika, korzystną dla

stabilnego rozwoju demograficznego, wskazuje się przedział 2,1–2,15 (na 100 kobiet w wieku rozrodczym przypada wówczas średnio 210–215 urodzonych dzieci).

W roku 1980 wskaźnik ten kształtował się na poziomie 2,276, umożliwiając zatem zastępowalność pokoleń. Dziesięć lat później wskaźnik dzietności kobiet wyniósł już tylko 1,991, a w 2000 r. – 1,367. W kolejnych latach do 2013 r. wielkość ta kształtowała się również na poziomie poniżej wartości optymalnych (w 2013 – 1,256) [GUS 2014, *Prognoza...*].

Niekorzystna tendencja w zakresie kształtowania się tego wskaźnika wykazywana jest także w prognozach do 2070 r.. Pomimo iż począwszy od 2015 r. wartość współczynnika dzietności będzie rosła w kolejnych latach (osiągając w 2070 r. 1,566), to w całym okresie nie będzie ona umożliwiawała zastępowalności pokoleń [GUS 2014, *Prognoza...*].

Kolejnym zjawiskiem o charakterze demograficznym, wywierającym istotny wpływ na obecną oraz na przyszłą sytuację dotyczącą funkcjonowania systemu emerytalnego, jest wydłużanie się trwania życia. Średnie dalsze trwanie życia dla kobiet i mężczyzn łącznie (wyrażone w miesiącach) ogłaszane jest corocznie przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego i stanowi podstawę obliczania emerytur. Aktualna tablica średniego dalszego trwania życia, obowiązująca dla wniosków zgłoszonych w okresie od 1 kwietnia 2014 r. do 31 marca 2015 r., zamieszczona jest w załączniku do Komunikatu Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z 2 marca 2014 r. w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn (MP 2014, poz. 245).

Tabela 2 prezentuje dane dotyczące kształtowania się oczekiwanej długości życia dla kobiet i mężczyzn łącznie w latach 2004–2014. Ujęte w tabeli wartości dotyczą osób w wieku 30–80 lat. Tabelę rozpoczynają dane dotyczące ubezpieczonych, którzy osiągnęli 30. rok życia, obejmując następnie kolejne grupy osób, których wiek wzrasta odpowiednio o pięć lat.

W ciągu dziesięcioletniego okresu ujętego w tabeli średnie oczekiwane trwanie życia wydłużyło się o ponad dwa lata w przypadku osób będących w wieku 30 lat i ponad rok – dla osób, które ukończyły 80. rok życia.

Szerszej perspektywy w odniesieniu do zagadnienia wydłużania się długości trwania życia dostarcza tab. 3. Ukazuje ona oczekiwaną długość życia dla kobiet i mężczyzn łącznie (wyrażoną w latach) dla okresów pięcioletnich, począwszy od lat 50. ubiegłego stulecia, a zamykając się na roku 2015. Wartości dla ostatniego analizowanego okresu zostały ponadto odniesione do średniej oczekiwanej długości życia określonej odpowiednio: dla świata oraz regionów bardziej i mniej rozwiniętych.

Długość trwania życia noworodka w całym ukazanym w tabeli okresie wzrosła o 14,89 lat i dla okresu 2010–2015 określona została na poziomie 76,33 roku. Wartość ta stawia Polskę w bardzo dobrym świetle w odniesieniu do porównań zawartych na końcu tabeli. Polska bowiem plasuje się bardzo blisko wartości określonej dla regionów bardziej rozwiniętych (77,74 roku).

Tabela 2. Tablica średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn łącznie w latach 2004–2014 (w miesiącach)

Lata	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Różnica (w latach)
30	549,8	552,3	553,8	555,4	556,3	559,2	561,1	566,7	570,5	572,3	575,3	-2,13
35	492,7	495,2	496,7	498,2	499,2	502,1	503,8	509,3	513,1	514,7	517,7	-2,08
40	436,7	439,2	440,8	442,3	443,2	446,0	447,7	452,9	456,9	458,2	461,0	-2,03
45	382,7	385,2	386,9	388,4	389,3	391,9	393,4	398,3	402,2	403,3	405,8	-1,93
50	331,3	334,2	335,8	337,4	338,2	340,7	341,5	346,2	349,9	350,7	352,8	-1,79
55	282,7	286,0	287,7	289,4	290,3	292,5	292,9	297,3	300,7	301,3	302,9	-1,68
60	237,1	240,6	242,4	244,3	245,3	247,3	247,5	251,5	254,8	255,2	256,4	-1,61
65	194,3	197,8	199,6	201,7	202,7	204,6	205,0	208,6	211,8	212,2	213,3	-1,58
70	154,7	158,0	159,7	161,6	162,7	164,3	164,6	168,1	171,3	171,7	172,8	-1,51
75	119,1	122,0	123,4	124,9	125,9	127,1	127,1	130,5	133,4	133,8	135,0	-1,33
80	88,7	90,9	92,1	93,3	94,1	95,0	94,7	97,8	100,2	100,7	101,7	-1,08

Źródło: opracowanie własne na podstawie załączników do Komunikatów Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn w latach 2004–2014.

Tabela 3. Oczekiwana długość życia (w latach) dla osoby będącej w określonym wieku – dla kobiet i mężczyzn łącznie

Region	Oczekiwana długość życia dla osoby będącej w wieku:											
	0	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80
Polska												
1950–1955	61,44	39,88	35,55	31,25	27,05	22,99	19,14	15,54	12,32	9,53	7,19	5,36
1955–1960	65,89	42,18	37,65	33,16	28,77	24,52	20,48	16,69	13,28	10,30	7,76	5,74
1960–1965	68,27	43,50	38,88	34,31	29,82	25,47	21,32	17,44	13,91	10,82	8,16	6,00
1965–1970	69,80	43,80	39,14	34,55	30,06	25,70	21,53	17,63	14,08	10,95	8,31	6,11
1970–1975	70,57	43,87	39,20	34,61	30,14	25,81	21,67	17,75	14,16	10,99	8,31	6,17
1975–1980	70,66	43,57	38,93	34,37	29,96	25,73	21,70	17,88	14,31	11,12	8,39	6,21
1980–1985	70,98	43,57	38,90	34,33	29,92	25,70	21,72	17,98	14,50	11,30	8,55	6,29
1985–1990	70,96	43,20	38,53	33,97	29,58	25,39	21,46	17,79	14,40	11,31	8,55	6,28
1990–1995	71,14	43,31	38,64	34,09	29,74	25,58	21,66	17,99	14,60	11,51	8,75	6,44
1995–2000	72,77	44,37	39,65	35,06	30,65	26,45	22,47	18,72	15,25	12,07	9,24	6,81
2000–2005	74,54	45,81	41,06	36,40	31,91	27,65	23,63	19,82	16,24	12,94	9,95	7,38
2005–2010	75,48	46,60	41,82	37,15	32,63	28,34	24,29	20,48	16,86	13,48	10,41	7,74
2010–2015	76,33	47,35	42,57	37,88	33,34	29,02	24,93	21,06	17,37	13,92	10,77	8,02

Świat	0	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80
2010–2015	70,00	45,78	41,27	36,80	32,37	28,05	23,91	20,00	16,37	13,09	10,24	7,84
Regiony bardziej rozwinięte	0	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80
2010–2015	77,74	49,01	44,34	39,71	35,16	30,77	26,58	22,60	18,76	15,07	11,76	8,93
Regiony mniej rozwinięte	0	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80
2010–2015	68,30	44,49	40,01	35,56	31,14	26,82	22,67	18,76	15,17	12,00	9,27	7,03

Źródło: [World Population Prospects: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2013, <http://esa.un.org/wpp/Excel-Data/mortality.htm>. (10.12.2014)].

Wydlużanie się oczekiwanego trwania życia jest następstwem kilku zasadniczych zmian, które zaszły w analizowanym okresie. Do głównych z nich należy zaliczyć: poprawę dostępu do ochrony zdrowia, polepszenie się stanu medycyny oraz postęp cywilizacyjny. Szczególnie w ostatnich latach wpływ na wydłużanie się tej wielkości ma wzrost świadomości Polaków w odniesieniu do zależności pomiędzy prowadzonym stylem życia a jego jakością oraz długością. Istotne znaczenie mają w tym kontekście takie zjawiska, jak: swoista moda na ruch, na aktywność sportową, moda na zdrową żywność, ograniczenie palenia tytoniu i spożywania alkoholu (w tym odejście od napojów spirytusowych), świadomość konieczności odpowiedniego odpoczynku (w ujęciu rocznym i dobowym) oraz świadomość istotności profilaktyki.

Warto podkreślić ponadto, iż wymienione zmiany w kierunku prozdrowotnego stylu życia obserwuje się szczególnie u osób z wyższym wykształceniem, co znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w różnej długości trwania życia Polaków w zależności od posiadanego wykształcenia (np. w 2010 r. średnie dalsze trwanie życia mężczyzny będącego w wieku 30 lat z wykształceniem wyższym wynosiło 49,3 roku, o 12 lat więcej niż jego rówieśnika z wykształceniem zasadniczym zawodowym i niższym – 37,3 roku) [GUS 2014, *Prognoza...*].

Prognozy dotyczące długości trwania życia potwierdzają występowanie wyraźnego trendu do wzrostu tej wielkości w latach 2015–2050. Dla przykładu można wskazać, iż oczekiwana długość życia noworodka w pięcioletnim okresie 2015–2020 wyniesie 77,19 roku, podczas gdy w okresie 2045–2050 wartość ta wyniesie już 81,63 [United Nations... 2013].

Oba zaprezentowane zjawiska demograficzne – liczba urodzeń oraz średnia długość trwania życia – przyczyniają się do procesu starzenia się społeczeństwa, postrzeganego jako zmniejszanie się zarówno liczby, jak i udziału Polaków należących do najmłodszych grup wiekowych, przy jednoczesnym wzroście liczby i udziału osób najstarszych. W demografii znana jest „zasada podwójnego starzenia się ludności”, mówiąca o tym, że choć generalnie następuje procentowy wzrost ludności

starszej, to w jej ramach najszybciej rośnie odłamek najstarszy. Szybciej od „młodych starych” (w wieku od 65 do 74 lat) rośnie liczebność „starych starych” (75–84 lat), najszybciej zaś – zbiorowość „najstarszych starych” (85 lat i więcej) [Dragan 2011].

Zjawisko starzenia się społeczeństwa rodzi zatem poważne obawy o wydolność systemu emerytalnego w przyszłości. W tym kontekście szczególnie istotnych informacji dostarczają: analiza ludności według grup ekonomicznych oraz współczynnik obciążenia demograficznego. Analiza procentowego udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym w dziesięcioletnim okresie obejmującym lata 2004–2013 ukazuje trend spadkowy. Podczas gdy w 2004 r. odsetek osób należących do tej grupy kształtował się na poziomie 21,2%, w 2013 r. wartość ta wyniosła już tylko 18,2%. W analizowanym okresie udział ludności w wieku produkcyjnym w całości populacji oscylował wokół 64% [GUS 2014, *Rocznik...*], przy czym na skutek niekorzystnych zmian w grupie osób będących w wieku przedprodukcyjnym prognozowany jest spadek tej wielkości do 61,2% w 2025 r. i 56,1% w 2050 r. [GUS 2014, *Prognoza...*].

Niepokojące tendencje w tym zakresie oraz ich negatywny wpływ na wydolność systemu emerytalnego wzmacniane są poprzez równoległy wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym. W latach 2004–2013 odnotowano wzrost udziału tej grupy osób w całości populacji o 3,1 p.p. (z 15,3% do 18,4%) [GUS 2014, *Rocznik...*], a w kolejnych latach prognozuje się utrzymanie tej tendencji. Według szacunków GUS w 2025 r. udział tej grupy ludności w całości populacji wzrośnie do 21,6%, osiągając poziom 29,3% w 2050 r. [GUS 2014, *Prognoza...*].

Niepokojący – z punktu widzenia systemu emerytalnego – kierunek zmian w obszarze poszczególnych grup ekonomicznych uwypukla współczynnik obciążenia demograficznego, ukazujący relacje osób w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym. Podczas gdy w 1990 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadały 53 osoby w wieku nieprodukcyjnym, w 2013 r. było już ich tylko 42 [GUS 2014, *Rocznik...*].

Według prognoz do 2035 r. będzie w Polsce o jedną trzecią mniej dzieci i młodzieży do 17. roku życia niż obecnie, a do r. 2030 liczba emerytów wzrośnie o blisko 50%. Oznacza to wzrost wydatków budżetowych o mniej więcej 89 mld zł na świadczenia emerytalne i dodatkowo 50 mld zł na służbę zdrowia (przy obecnym poziomie świadczeń). Tymczasem liczba ludności w wieku produkcyjnym ulegnie w tym czasie spadkowi o blisko 5 mln osób, przy czym do 2050 r. nastąpi dalsza redukcja tej części społeczeństwa o około 5,5 mln [Dragan 2011].

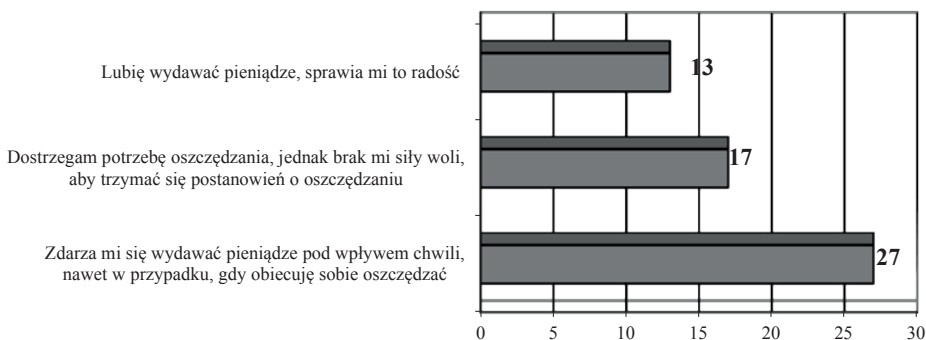
3. Decyzje o dobrowolnym gromadzeniu oszczędności emerytalnych jako szczególny rodzaj decyzji wymagających wysokiego poziomu świadomości finansowej

W obliczu bieżących i przyszłych problemów demograficznych, informacji o funkcjonowaniu systemu emerytalnego, o oczekiwanej stopie zastąpienia oraz o wysokości otrzymywanych w przyszłości świadczeń wydaje się, iż Polacy nie powinni

ograniczać się wyłącznie do obowiązkowych składek na emeryturę. Gromadzenie dobrowolnych oszczędności emerytalnych może bowiem zapobiec znaczącym spadkom dochodów po ukończeniu aktywności zawodowej, mogącym w sposób diametralny pogorszyć jakość ich życia na emeryturze. Tymczasem wskazując na niski poziom dochodów netto, oszczędności emerytalne posiada wciąż niepokojąco niski odsetek Polaków.

Zgodnie z wynikami badań własnych, zrealizowanych we współpracy z Interaktywnym Instytutem Badań Rynkowych w okresie 27 lutego–1 marca 2013 r.¹, wśród 952 osób pełnoletnich poddanych badaniu 690 to respondenci posiadający oszczędności, z czego tylko 9% ma oszczędności emerytalne. Przeważająca część wśród badanych, którzy mają jakiekolwiek oszczędności, uważa jednak, że poziom tych oszczędności jest za niski (70%). Tylko 28% respondentów ocenia poziom swoich oszczędności jako wystarczający, podczas gdy 3% wskazuje, że jest on za wysoki. Około połowa respondentów, którzy nie posiadają oszczędności, bądź też uważają, iż stan posiadanych przez nich oszczędności jest za niski, uzasadnia taki stan rzeczy niskimi dochodami netto osiąganymi przez gospodarstwo domowe.

Bez wątpienia jednak problemy Polaków z oszczędzaniem spowodowane są nie tylko sytuacją finansową. Za skłonność do oszczędzania odpowiada bowiem wiele indywidualnych cech natury psychologicznej, jakie posiada każda jednostka. Dlatego też w przeprowadzonym przez autorkę badaniu, oprócz czynników ekonomicznych, jako uzasadnienie niewystarczającego poziomu oszczędności, bądź też ich całkowitego braku, respondenci mogli równocześnie wskazać 10 czynników natury behawioralnej. Trzy najczęściej wskazywane odpowiedzi zamieszczone zostały na rys. 1.

Rys. 1. Trzy najczęściej wskazywane powody pozaekonomiczne, uzasadniające brak oszczędności, bądź też subiektywne poczucie, że stan posiadanych oszczędności jest za niski

Źródło: opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

¹ Badanie zrealizowano metodą CAWI (*Computer Assisted Web Interview*) na próbie 1000 osób. Struktura próby została skorygowana przy użyciu wagi analitycznej tak, by odpowiadała strukturze polskich internautów w grupie 15+ pod względem kluczowych cech związanych z przedmiotem badania. Próba została dobrana w sposób losowo-kwotowy.

Jedną z cech psychologicznych, która wywiera duży wpływ na podejmowane decyzje finansowe, jest krótkowzroczność, rozumiana jako brak zdolności przewidywania. Oszczędzanie niewątpliwie wiąże się z wyrzeczeniem, z rezygnacją z bieżącej konsumpcji na rzecz konsumpcji odroczonej. Decyzje o oszczędzaniu należą więc do grupy decyzji mających wymiar międzyokresowy, a zatem wiążą się z jednej strony z bieżącymi kosztami i korzyściami, z drugiej zaś z tymi, które wystąpią w przyszłości. Występujące w zachowaniach jednostek inklinacje behawioralne, takie jak: krótkowzroczność, awersja do strat, preferencja czasu terażniejszego (niechęć do odraczania przyjemności płynącej z bieżącej konsumpcji) (szerzej: [Swacha-Lech 2012]), odpowiadają za to, iż bieżące korzyści postrzegane są jako duże, dostępne natychmiast, klarowne i jednoznaczne. W kontraście, przyszłe koszty dzisiejszej decyzji są relatywnie małe, gdyż są często rozproszone w czasie, niejasne, mniej klarowne [Fehr, Zych 2000]. Taki model dokonywania oceny kosztów i korzyści związanych z danym wyborem odpowiada za nadmierny poziom bieżącej konsumpcji.

Decyzje o rezygnacji z oszczędzania na rzecz konsumpcji bieżącej podejmowane są często impulsywnie, pod wpływem chwili. Charakter decyzji o oszczędzaniu, wymuszający niejako rezygnację z bieżących przyjemności, sprawia, iż nawet w przypadku podjęcia decyzji o rozpoczęciu gromadzenia oszczędności jednostki ulegają pokusie odstępstwa od powziętego postanowienia, koncentrując się na korzyściach związanych z konsumpcją bieżącą. Brak samokontroli i siły woli sprawiają zatem, iż pod wpływem skłonności psychologicznych Polacy oszczędzają nieregularnie, bądź też odraczają decyzję o rozpoczęciu oszczędzania. Tego typu zachowanie tłumaczy zjawisko dyskontowania hiperbolicznego. Im wyższy poziom stopy dyskontowej wykazuje dana osoba, tym wyższy jest jej poziom impulsywności, niecierpliwości. Odłożenie konsumpcji w czasie, ale odnoszące się do odłożenia konsumpcji dzisiaj, jest dyskontowane wyżej niż odłożenie konsumpcji w przyszłości (z tego też powodu ludzie chętnie podejmują decyzję o tym, że odchudzają się od jutra czy rzucają palenie za miesiąc). Z dzisiejszej perspektywy przyszłe odkładanie określonej części przyszłych dochodów (albo rezygnacja z określonych kwot na przyjemności w przyszłości) oceniane jest jako rozwiązanie rozsądne, jednak gdy wyznaczony termin się zbliża, koszty oszczędzania (albo rezygnacja z obecnych przyjemności) wydają się dużo większe niż wtedy, kiedy postanowienie o przyszłym oszczędzaniu zostało powzięte. Prawidłowość ta tłumaczy zatem, dlaczego ludzie planują oszczędzanie, jednak nie realizują swojego zamiaru wtedy, gdy nadejdzie dzień, w którym zamierzali tego dokonać [Zauberman, Kim 2010].

W kontekście *behavioral decision research* (BDR) – badań nad procesem podejmowania decyzji, w którym szczególnym przedmiotem zainteresowań naukowców stają się właściwości ludzkiego umysłu, ograniczenia aparatu poznawczego odpowiedzialne za oddalanie się dokonywanych decyzji od wyborów optymalnych – decyzje o gromadzeniu oszczędności emerytalnych wydają się szczególnie interesujące. Decyzje te mają charakter długookresowy, wyrażając troskę o zapew-

nienie oczekiwanej jakości życia po zakończeniu aktywności zawodowej. Dla ludzi młodych okres ten jest często trudny do wyobrażenia w chwili, w której rozważają decyzję o rozpoczęciu gromadzenia takich oszczędności. W przypadku gdy okres przejścia na emeryturę jest odległy, wyobrażenie o konsekwencjach tego wyboru jest mniej konkretne i uwarunkowane wieloma czynnikami trudnymi do przewidzenia (niepewność dotycząca zatrudnienia, stanu zdrowia, sytuacji rodzinnej). Dla uwypuklenia probabilistycznego charakteru rezultatów takich decyzji wprowadzono termin *intangible* (niematerialne). Określenie to podkreśla fakt występowania niepewności dotyczącej tego, czy konsekwencje wystąpią, oraz terminu, w którym się pojawią [Rick, Loewenstein 2008].

Specyficzną cechą decyzji o gromadzeniu oszczędności emerytalnych jest ponadto fakt, iż jest ona bardzo złożona i obejmuje wiele różnorodnych aspektów, warunkujących dokonanie optymalnego wyboru; szczególnie w kontekście długoterminowego charakteru gromadzonych środków. Świadome opracowanie planu oszczędzania, określenie właściwej kwoty, właściwego sposobu lokowania środków w odniesieniu do estymowanych kwot niezbędnych do zapewnienia oczekiwanej jakości życia na emeryturze jest zadaniem niezwykle trudnym, wymagającym szczególowej wiedzy w zakresie ekonomii i finansów. Na skutek złożoności tego wyboru, niepewności dotyczącej przyszłości, braku dostatecznej wiedzy decydent mierzy się więc niejednokrotnie z „subiektywną niepewnością”. W efekcie kognitywne niedoszacowanie zagregowanej bieżącej wartości przyszłych kosztów w stosunku do korzyści bieżących powoduje nadmierną konsumpcję [Fehr, Zych 2000].

Fakt, iż podjęcie świadomej decyzji o rozpoczęciu gromadzenia środków z przeznaczeniem na przyszłą emeryturę wymaga znajomości wielu aspektów ekonomiczno-finansowych, a także świadomość wagi tej decyzji mogą być odpowiedzialne za wystąpienie zjawiska określanego jako *choice overload* (przeciążenie decyzyjne). Zbyt wiele dostępnych opcji w konfrontacji z niskim poziomem wiedzy ekonomiczno-finansowej może wpływać demotywująco i powodować w konsekwencji niechęć do podjęcia jakiegokolwiek decyzji. Przekładanie wyboru na później jest tym chętniej dokonywane, im bardziej ważny jest rozważany problem oraz im większej liczby wariantów dotyczy [Agnew 2010].

Osoby niechętnie do podejmowania wysiłku, bez dostatecznego poziomu wiedzy ekonomiczno-finansowej, z trudnościami w zakresie samokontroli oraz niedostatecznym poziomem siły woli, eksponowane na działanie różnorodnych inklinacji behawioralnych mogą zatem unikać podjęcia decyzji o oszczędzaniu, przekładać moment rozpoczęcia procesu gromadzenia oszczędności emerytalnych, nie trzymać się wcześniejszych postanowień, bądź też dokonać wyboru, który w przyszłości nie spełni sformułowanych wcześniej oczekiwań, dotyczących wysokości zgromadzonych środków.

Opisane problemy utrudniające podjęcie decyzji w ogóle lub też podjęcie decyzji optymalnej wykraczają zatem poza ekonomiczne przyczyny, dla których tak mały odsetek Polaków gromadzi oszczędności emerytalne. Tymczasem w obliczu

bieżącej i przyszłej sytuacji demograficznej i obaw o wydolność systemu emerytalnego, o stan finansów publicznych w przyszłości, gromadzenie dobrowolnych oszczędności emerytalnych wydaje się dziś koniecznością. Jednym z mechanizmów wspomagających podjęcie decyzji o oszczędzaniu na emeryturę oraz konsekwentną realizację powziętych postanowień jest nawyk oszczędzania. Wówczas przeszłe zachowania oszczędnościowe wpływają na bieżące i przyszłe preferencje w decyzjach finansowych.

Niewątpliwie jednak niezadowolającą sytuację związaną z małą liczbą osób gromadzących środki z przeznaczeniem na emeryturę mogą poprawić działania ukierunkowane na zwiększenie poziomu świadomości finansowej Polaków.

Stan wiedzy finansowej Polaków nie jest zadowolający. Interesujące wyniki badań dokumentujące niski poziom tej wiedzy przedstawia D. Maison [2013, s. 187–201]. Żadna z 1502 osób poddanych badaniu nie odpowiedziała poprawnie na wszystkie 20 zadanych pytań, angażujących wiedzę dotyczącą różnych zagadnień związanych finansami (zarówno w ujęciu mikro-, jak i makroekonomicznym). Wynik powyżej 16 punktów uzyskało mniej niż 2% Polaków, a 9,3% nie udzieliło żadnej poprawnej odpowiedzi.

Jedno z dwudziestu pytań służących autorce do pomiaru obiektywnej wiedzy finansowej dotyczy wiedzy z zakresu głównego obszaru niniejszej publikacji. Respondenci mieli bowiem ustosunkować się do prawidłowości następującego stwierdzenia: „Trzeci filar to dodatkowa, opłacana z własnych środków emerytura” (możliwe odpowiedzi respondentów to: nieprawda, prawda oraz nie wiem). Tylko 62,2% badanych Polaków udzieliło poprawnej odpowiedzi, 5,2% udzieliło odpowiedzi niepoprawnej, podczas gdy pozostała część respondentów – 32,6% – odpowiedziała: „nie wiem”.

Badania przeprowadzone przez D. Maison dotyczyły także problematyki działań finansowych na rzecz przyszłej emerytury. Wyniki badań wskazują, że 47,6% osób poniżej 34. roku życia oraz 27% osób powyżej 55. roku życia nie zastanawia się nad sytuacją materialną na przyszłej emeryturze. Ponadto aż 49% badanych wskazało, iż nie robi nic, by zapewnić sobie dodatkowe środki na emeryturze. Przeprowadzona analiza zachowań finansowych wykazała, iż podejmowanie działań w celu zapewnienia sobie lepszej sytuacji finansowej po zakończeniu aktywności zawodowej zależne jest od wykształcenia i poziomu wiedzy finansowej. Osoby z wyższym wykształceniem oraz posiadające wyższy poziom wiedzy finansowej (określony na podstawie wymienionego wcześniej testu składającego się z dwudziestu pytań dotyczących finansów) są bardziej skłonne do podejmowania działań w tym celu niż osoby cechujące się niższym wykształceniem i niższym poziomem wykazywanej wiedzy dotyczącej zagadnień finansowych.

4. Zakończenie

Niska świadomość finansowa wynika głównie z wysokiego tempa rozwoju rynku finansowego, za którym nie nadążają konsumenci. Wzrasta poziom skomplikowania

produktów/usług finansowych, a postęp techniczny i elektroniczne kanały dostaw poszerzyły wachlarz możliwości dostępu do oferty instytucji finansowych, wiele osób nie potrafi planować przyszłości pod względem finansowym lub wybiera produkty, które nie odpowiadają ich potrzebom. Wszystko to sprawia, że konsumenci wpadają w problemy finansowe lub z lęku przed nieznanym poddają się samowyluczeniu finansowemu. Warto też nadmienić, że niska świadomość finansowa pogłębia występowanie zjawiska asymetrii informacji, które uznawane jest za jedną z przyczyn zawodności rynku, czyli sytuacji, w której mechanizm rynkowy nie zapewnia optymalnej alokacji zasobów [Solarz 2013].

Odpowiedni poziom oszczędności, w tym oszczędności zapewniających właściwy stopień zabezpieczenia świadczenia emerytalnego, jest kwestą niezwykle ważną, zarówno z perspektywy konsekwencji w ujęciu mikroekonomicznym, jak i z punktu widzenia interesu społecznego oraz konsekwencji makroekonomicznych. H. Jariwala oraz M. Sharma wskazują, iż w taki właśnie sposób należy rozpatrywać konsekwencje braku wiedzy finansowej. Błędne decyzje finansowe prowadzą bowiem do niekorzystnej sytuacji materialnej jednostki, w skrajnym wypadku mogą być nawet przyczyną nadmiernego zadłużenia czy też problemów zdrowotnych/mentalnych. Jako społeczne skutki błędnych decyzji autorzy wskazują z kolei na zmniejszenie produktywności miejsca pracy. Rezultaty o charakterze ekonomicznym stanowią natomiast wolniejszy rozwój rynków finansowych oraz zwiększenie wydatków na zabezpieczenie społeczne [Jariwala, Sharma 2011].

W obliczu tych spostrzeżeń działania zmierzające do kreowania świadomych klientów, zdolnych do podejmowania optymalnych decyzji finansowych, nabierają szczególnego znaczenia. Jak podkreślają wyniki badań przeprowadzonych przez autorów pracy *Edukacja i świadomość finansowa. Doświadczenia i perspektywy*, poziom świadomości finansowej Polaków należy uznać za niesatysfakcjonujący, a analiza inicjatyw edukacyjnych podejmowanych przez instytucje finansowe ukazuje, iż nie są wolne od pewnych niedoskonałości [Iwanicz-Drozdowska (red.) 2011].

Edukacja finansowa nie zawsze odnosi jednak zamierzony skutek, co wynika z nieodpowiedniej – pasywnej postawy uczestników szkoleń, błędnego przekonania, iż posiadana przez nich wiedza jest większa niż w rzeczywistości czy też jest wynikiem braku dostatecznego poziomu uwagi. S. Benartzi i R. Thaler dowiedli, iż wyniki testów z zakresu wiedzy finansowej uczestników bezpłatnego szkolenia dla pracowników wykonanych przed i po szkoleniu były niemal identyczne [Benartzi, Thaler 2007].

Ponadto, jak podkreśla J.R. Agnew, poprawa poziomu wiedzy finansowej w wyniku szkolenia nie zawsze przekłada się na podjęcie konkretnych działań [Agnew 2010]. Na przeszkodzie do realizacji powziętych postanowień stoją różnego rodzaju inklinacje behawioralne, inercja, brak samokontroli i silnej woli.

Poprawa poziomu wiedzy finansowej Polaków i zachęcanie ich do podjęcia konkretnych działań jest zatem poważnym wyzwaniem zarówno dla państwa, jak i dla instytucji finansowych. Kreowanie świadomego konsumenta, dokonującego opty-

malnych wyborów finansowych, szczególnie w kontekście trudnych, złożonych decyzji, obejmujących długi horyzont czasowy – jakie stanowią decyzje o gromadzeniu dobrowolnych oszczędności emerytalnych – jest jednak warunkiem koniecznym zapewnienia stabilnego funkcjonowania i rozwoju jednostki oraz całej gospodarki.

Literatura

- Agnew J.R., 2010, *Pension participant behaviour*, [w:] *Behavioral Finance: Investors, Corporations, and Markets*, eds. H.K. Baker, J.R. Nofsinger, John Wiley and Sons, Hoboken, New Jersey.
- Benartzi S., Thaler R.H., 2007, *Heuristics and biases in retirement savings behavior*, „Journal of Economic Perspectives”, vol. 21, no. 3, s. 81–104.
- Dragan A., 2011, *Starzenie się społeczeństwa polskiego i jego skutki*, Kancelaria Senatu, Biuro Analiz i Dokumentacji, Zespół Analiz i Opracowań Tematycznych, Opracowania Tematyczne OT-601, Warszawa.
- Fehr E., Zych P.K., 2000, *Intertemporal Choice under Habit Formation*, Working Paper Series no. 43, Institute for Empirical Research in Economics University of Zurich.
- GUS, 2014, *Roczniki Branżowe, Rocznik Demograficzny 2014*, Warszawa.
- GUS, 2014, *Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski do 2013 roku*, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa.
- GUS, 2014, *Prognoza ludności na lata 2014–2050*, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Studia i Analizy Statystyczne, Warszawa.
- Iwanicz-Drozdowska M. (red.), 2011, *Edukacja i świadomość finansowa. Doświadczenia i perspektywy*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
- Jariwala H., Sharma M., 2011, *Financial Literacy: A call for Attention*, Conference on Inclusive & Sustainable Growth. Role of Industry, Government and Society.
- Komunikaty Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie tablicy średniego dalszego trwania życia kobiet i mężczyzn w latach 2004–2014.
- Maison D., 2013, *Polak w świecie finansów*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Rick S., Loewenstein G., 2008, *Intagibility in intertemporal choice*, „Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences”, no. 363.
- Solarz M., 2013, *Financial capability development as the responsible finance instrument counteracting financial exclusion*, [w:] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 302, Finance and Accountancy for Sustainable Development – Sustainable Finance*, red. G. Borys, M. Solarz, UE, Wrocław, s. 156–166.
- Swacha-Lech M., 2012, *Wpływ skłonności behawioralnych na decyzje dotyczące dobrowolnego gromadzenia oszczędności emerytalnych*, [w:] *Nauki o Finansach*, nr 3(12), red. E. Bogacka-Kisiel, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, s. 126–140.
- Swacha-Lech M., 2013, *Motywy oszczędzania w świetle badań sondażowych zrealizowanych we współpracy z Interaktywnym Instytutem Badań Rynkowych w okresie od 27 lutego do 1 marca 2013 roku*, [w:] *Zarządzanie i Finanse* nr 2, cz. 4, Wydział Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, s. 429–442.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2013, *World Population Prospects: The 2012 Revision*, New York, <http://esa.un.org/wpp/Excel-Data/mortality.htm>. (10.12.2014).
- Zauberman G., Kim B.K., 2010, *Time Perception and Retirement Saving: Lessons from Behavioral Decision Research*, Pension Research Council Working Paper, no. 2010-35.